

© Editura Școala Ardeleană

Editura ȘCOALA ARDELEANĂ

Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48

Redacția: tel 0364-117.252; 0728.084.801

e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro,

redactie@scoalaardeleanacluj.ro

Difuzare: tel/fax 0364-117.246; 0728.084.803

e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro,

esadifuzare@gmail.com

www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DAN, SERGIU PAVEL

O istorie lucidă a Revoluției Franceze / Sergiu Pavel

Dan. - Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2018

Index

ISBN 978-606-797-246-7

94

Imagine coperta I: Execuția regelui Ludovic al XVI-lea,
21 ianuarie 1793, pictor anonim

Imagine coperta a IV-a: O întrunire din ajunul Revoluției în
sala Jeu de Paume din Versailles, pictor anonim

Editor: Vasile George Dâncu

Copertă și tehnoredactare: Alexandra Mureșan

Sergiu Pavel Dan

O istorie lucidă a Revoluției Franceze

Cluj-Napoca, 2018

**POVESTEÀ COLIERULUI.
„PREFĂTA IMEDIATĂ
ȘI FUNDAMENTUL REVOLUȚIEI”**

O REGINĂ ÎNVINUITĂ DE TOATE RELELE

Se știe că englezii i-au trecut cu vederea lui George I, primul lor rege din dinastia de Hanovra (între 1714 – 1727), faptul că la urcarea-i pe tron nici măcar nu cunoștea limba țării. Dimpotrivă, de o cu totul altă primire a avut parte în același secol „austriaca”, aşadar iarăși străina Maria Antoaneta, sosită la Paris prin măritiș la doar cincisprezece ani și ajunsă regină în 1774, la doar nouăsprezece ani. Francezii nu i-au iertat nimic: nici lipsa de experiență, nici relativa superficialitate a instrucției și educației primite la Viena, nici fireasca vioiciune a vârstei. Bărfele au curs gârlă. De la început a fost socotită o ușuratică, dat fiind că, având un soț cam molâu, deloc atras de altfel de privilegiile posturii sale regale, ea obișnuia să frecventeze balurile și teatrele (nu numai ca spectatoare, dar și ca actriță amatoare, de pildă în rolul servantei din incomoda *Nuntă a lui Figaro* de Beaumarchais). Pe urmă, iarăși nu a fost pe placul răutăcioșilor ei contemporani de

pe malurile Senei când, după ce a devenit mamă (să nu mai vorbim de nesfârșitele insinuări pe tema paternității incerte a copiilor ei) și dorind să întoarcă spatele clevetirilor, s-a izolat în palatul Trianon de la Versailles unde și crease o plăcută ambianță rustică. Pamfletele, desenele și caricaturile licențioase continuă să circule fără răgaz vizându-i pasămite frivolitatea scandaloașă alcătuită din amoruri extraconjungale (cu contele suedeze Hans Axel de Fersen, cu cununatul ei, contele d'Artois, viitorul rege Carol al X-lea, ba chiar se făcuse speculații în privința relației pretins lesbiene cu credincioasa ei prietenă, ducesa de Polignac). Așijderea nu i se iertă bineînțeles nici notoria plăcere de a cheltui, de unde i s-a tras porecla de „Madame Déficit”, dată întâmplător de contele de Provence, celălalt cununat al ei, viitorul Ludovic al XVIII-lea.

În fine, dar deloc în ultimul rând, defavorabilă i-a fost rigiditatea ținerii trufașe la distanță, cam lipsită de diplomatie, a persoanelor neconvenabile ei. Așa s-a purtat, influențată și de fiicele lui Ludovic al XV-lea, dar și de niște intrigi politice demne de luat în seamă, față de contesa du Barry, amanta de odinioară a fostului rege, și tot astfel, față de cardinalul de Rohan, care *ipso facto* va deveni un personaj cheie într-o împrejurare de mare răsunet, anume:

URZIREA AFACERII COLIERULUI

E vorba fără îndoială de un eveniment crucial (desfășurat între 1774 - 1776), de un prim semn al schimbării crugului vremii și despărțirii de deliciile senine ale incomparabilului secol al XVIII-lea. Goethe aprecia în corespondență sa că istoria colierului *a fost „prefață imediată și fundamental Revoluției”*. Mai înainte de asta însă, a reprezentat prima măsurare de forțe dintre naivul și dezarmatul Vechi Regim și vicleanul, necruțătorul și lipsitul de scrupule Regim Nou, care tocmai își ascuțea cuțitele înaintea săngeroasei acaparări a puterii.

Componenții celor două tabere nu erau deopotrivă de numeroși.

Amintind raportul obișnuit dintre tâlhari și păgubași, aceștia din urmă erau mai puțini la număr însă mult mai bine situați spre a stârni desigur lăcomia celorlalți. Ei erau doi, mai exact: cardinalul Louis-René Edouard, prinț de Rohan și regina. Platformă de plecare a intrigii fu dorința arzătoare a omului bisericii de a se reabilita în fața reginei. Fost ambasador al Franței la Viena, el fusese dizgrațiat în urma unei epistole malicioase la adresa Mariei Tereza, mama reginei, și ajunsă la contesa du Barry care o citise în public. Or Maria Antoaneta nu voia să-l ierte pe împricinat spre disperarea cardinalului, căruia îi ardea buza, cum zice Ion Creangă, să obțină un nou episcopat.

În schimb, mai numeroasă era, cum sugeram, tabăra cealaltă. În fruntea ei se afla incomparabilă intrigantă și organizatoare de potlogării Jeanne de Valois-Saint-Rémy, succesoarea îndepărțată a unui cap încoronat (adeverindu-se încă o dată constatarea contribuției utilizatorilor însăși ai unui edificiu la demolarea lui). Prin tatăl ei (mama îi fusese țărancă) doamna era urmașa regelui Henri II de Valois (între 1547 – 1559) și a metresei sale Nicole de Savigny. Era însă o descendenta mai mult decât scăpată de vreme ce mama ei, o țărancă rămasă de timpuriu văduvă, o pusese să cerșească invocând „la charité pour une pauvre orpheline du sang des Valois”. Avu parte de o relativă redresare după ce marchizei de Boulainvilliers i se făcu milă de ea obținându-i o pensie din partea regelui precum și șansa unei bune educații într-o mănăstire și după ce se mărită cu Nicolas de La Motte, un ofițer de marină cu fumuri nobiliare. Dar Jeanne (devenită pe nepusă masă contesă, ca și soțul ei, contele) continuă să nutrească o foame tot atât de acută de bani ca și dorința cardinalului de a obține un nou episcopat odată cu recâștigarea bunăvoiinței regale.

Acestor două aspirații înghețătoare li se alătură o a treia sete neistoită de bani – și încă de foarte mulți – cea a giuvaiergiului Charles Boehmer. „Evrika!” putea exclama „contesa” de la Motte (dacă ar fi auzit de Arhimede) când a aflat că pricina îngrijorării bijutierului era legendarul colier cu opt sute de diamante, costând un milion cinci sute de livre, comandat de fostul rege pentru favorita lui, M-me du Barry, neridicat însă și care-l amenința cu falimentul pe artizan în cazul negăsirii unui cumpărător.

Hotărând să dea neîntârziat lovitura vieții ei, ea îl anunță pe cardinal că „verișoara” și „prietenă” sa intimă, regina, i-a dat a înțelege cu ocazia vizitelor ei la palatul din Versailles că râvnește arzător colierul, dar că regele îi refuzase capriciul din pricina prețului fabulos. De aceea, Maria Antoaneta – pasionată amatoare de bijuterii – va ști, pretindea ea, să-și arate gratitudinea aceluia care, într-o formă sau alta, îi va procura giuvaerul.

Miza fiind suma imensă de un milion și șase sute de mii de livre, aventuriera se văzu nevoită să mobilizeze talentele de șarlatani ale altor trei complici. Mașinația fu regizată aproape ireproșabil. O importantă contribuție diversionist-actoricească în direcția adormirii vigilenței cardinalului avu mai întâi cocota Nicole d'Oliva, angajată de Nicolas de La Motte doar pentru că la înfățișare semăna leit cu regina. Îmbrăcată corespunzător, la 11 august 1774, spre ora 11 din noapte, ea îi dădu un rendez-vous cardinalului pe o alei semi-obscură din parcul Versailles, trebuind să rostească doar replica: „Știți ce înseamnă asta. Puteți fi sigur că trecutul [povestea cu epistola buclucașă adică] va fi uitat”, când Jeanne de La Motte, aflată prin apropiere, se ivi anunțându-i precipitată pe interlocutori că două cumpnate ale reginei se apropie și intrerupse astfel conversația. De acum înainte își intră în rol amantul doamnei de La Motte, un oarecare gigolo pe nume Marc Rétaux de Villette, util prin remarcabila lui înzestrare de plastograf. Imitând excelent scrisul reginei, el va începe să poarte o falsă corespondență sub semnătura Mariei Antoaneta menită să-l țină în priză pe cardinal. Doar în privință

semnături o cam sfeclește, căci din exces de zel semnează Marie Antoinette de France, neștiind că reginele se mulțumesc să-și pună epistolar pe hârtie doar numele (inabilitate neobservată însă de cardinalul aflat sub influența întâlnirii nocturne din parc).

Pe această cale i se comunică prelatului că i se rezervă doar rolul de mijlocitor, urmând ca suma împrumutată să-i fie restituită în patru tranșe de câte patru sute de mii de livre. Și pentru a fi și mai sigură de reușită, contesa de La Motte a mai pus la lucru încă un complice: faimosul magician italian Giuseppe Balsamo, zis contele de Cagliostro, admirat fără reticențe de cardinal și care-l asigură că, prin intermediul unui copil-medium, aflat că va avea parte de cele mai mari satisfacții dacă intră în combinație, inclusiv pe aceea de a fi numit prim ministru. Bineînțeles, toate mașinațiile erau deopotrivă dedicate și contracarării eventualelor suspiciuni ale giuvaiergiului Boehmer.

În sfârșit, la 1 februarie 1785, marea tărășenie se pune pe roate. Prelatul semnează că este de acord să achite imensa sumă în patru rate și în aceeași seară, la Versailles (palat pe care „contesa” îl mai vizitase, intrarea fiind destul de liberă), ea, însotită de cardinal, îi înmânează colierul (livrat de giuvaergiul convins de dubla asigurare eclesiasticо-regală) unui valet purtător al livrelor reginei, nimeni altul decât același amant al cucoanei specializat în plastografie.

Pasul următor a constat în dezmembrarea uriașului colier în mai multe părți și în plecarea celor doi escroci peste hotare spre a-l vinde: soțul, la Londra, amantul, ulterior, în Elveția. Atât de ridicat era și aşa prețul obiectului că bijutierii englezi îmbiați să-l

cumpere, părându-le dubioasă oferta, trimit un emisar la Paris să ţiricească dacă nu era vorba cumva de un obiect furat.

Scandalul izbucnit la 14 august 1875 odată cu darea în vîleag a complotului a fost cu atât mai răsunător cu cât a izbucnit din senin, mașinația bine pusă la punct înlăturând până atunci vreo bănuială. Primele semne de întrebare fură pricinuite prelatului și bijutierului (tâlhăriți amândoii) de faptul că regina nu se îndura să-și poarte mult doritul colier, nedumerire pe care vicleana Jeanne o neutraliză totuși o vreme susținând că austriaca așteaptă în acel scop o ocazie cu totul deosebită. Însă giuvaergiul Boehmer nemaisuportând incertitudinea se prezintă la palat unde cere o întrevedere doamnei Campan, prima camerieră a reginei. Bineînțeles, începând cu ea, toate persoanele informate de la Curte cad din nori la aflarea veștii.

UN VERDICT JUDICIAR CU ȚINTĂ ANTIREGALISTĂ

Etapele confruntărilor și explicațiilor ulterioare sunt lesne de imaginat. Regele și regina îl convoacă pe cardinal la palat. Acesta din urmă se apără cerând să-i fie aduse pretinsele scrisori ale reginei primeite. Suportă reproșurile cuplului regal – inclusiv cea relativă la suspecta semnătură: M.A. de France –, iar apoi, după un timp este întemnițat la Bastilia. Dar întrucât ancheta prealabilă scoate la iveală amploarea

calomniilor intrigantei de La Motte împotriva reginei, Ludovic al XVI-lea dorind să arate țării că familia sa nu are nimic de ascuns, încrezintă procesul – deschis la 22 mai 1786 – Parlamentului. Decizie pe cât de onestă, prin intenția de a asigura totală transparentă, pe atât de riscantă, precum se va vedea finalmente.

Sentința – dată la 30 mai în același an – a fost necruțătoare doar cu soții de La Motte, principalii uneltilor. Pretinsa contesa de La Motte a fost condamnată la închisoare pe viață în temnița La Salpêtrière, după ce va fi biciuită și marcată de două ori cu fierul roșu pe umeri cu litera V (de la „voleuse”), cel de al doilea semn fiindu-i imprimat până la urmă pe sân. Tot pentru totdeauna fu condamnat la galere soțul ei, însă doar în contumacie, el aflându-se atunci la Londra. În schimb, falsificatorul Rétaux de Villette fu doar exilat (se găsea de altfel la adăpost în Elveția) iar prostituata actriță de ocazie Nicole d’Oliva și magicianul Cagliostro, pur și simplu scoși din cauză, – ultimul fiind totuși îndemnat să părăsească teritoriul francez. Însă și mai edificatoare fu achitarea cardinalului de Rohan, judecătorii estimând că dacă prelatul a luat în serios un rendez-vous galant precum și niște bilete „dulci”, vina nu-i revine lui ci reputației frivolei regine. Iar împrejurarea că regele, dorind să mai atenuze umilitoul afront adus soției sale prin verdictul procesului, îl deposeda apoi pe cardinal de titlul de mare duhovnic al Franței, surgiunindu-l la abații Chaise-Dieu și Marmoutier (ulterior păcătosul prelat fiind repus cu totul în drepturi în dioceza de la Strasbourg), intervenția aceasta, zic, nu făcu decât să pună gaz peste foc îndemnând presa răuoitoare să

vorbească de intruziunea unei pârghii despotice în justiție.

Așadar n-a mai contat faptul că, în totalitate, Maria Antoaneta era cu totul străină de ordinara escrocherie cât timp judecătorii hotărâră să chemă în instanță pe post de principal martor nedeclarat: opinia publică.

Care opinie publică? De bună seamă, nu cea obiectivă, ci cea a pamfletelor, insinuărilor jurnalisticе otrăvite, a serialului *Les Amours de Charlott et Toinette*, a caricaturilor și desenelor deocheate, a cântecelor fără perdea, pe scurt a unei îndărjite și tenace campanii de presă îndreptate împotriva „austriecii”. Nu mai avu vreo importanță circumstanța că „străina”, înțelegând că devenise impopulară, se izolase de lumea cea rea în micul Trianon spre a se ocupa de creșterea copiilor. Presa aceasta îndărjită o voia cu orice preț pe „l’autrichienne” mama tuturor relelor, așadar nu doar vinovată, ca „madame Déficit”, prin cheltuielile-i exorbitante, de deficitul bugetului, dar și practicantă a amorului lesbian cu buna ei prietenă, ducesa de Polignac (zvon de aceeași speță cu insinuarea veninoasă mai veche cum că nu soțul său, regele, e tatăl copiilor ei, ci diverși amanți). Nu e de mirare că, ulterior, același public francez amator de groase bârfе antiregaliste încercase intense delicii citind memoriile madamei de La Motte, scrise după ce individa reușise să evadeze și să ajungă la Londra (orașul refugiaților francezi de toată mâna) și care pretindeau că ea însăși avusese relații lesbiene cu Maria Antoaneta și că regina Franței fusese pasămite complice la toată conspirația

tintind colierul, inclusiv la evadarea ei din închisoarea La Salpêtrière.

Afacerea colierului fusese pusă pe roate printr-o înlănțuire de minciuni și înscenări diversioniste sfrunzate menite să slujească o uriașă hoție. Însă abia acum, prin acest verdict juridic tendențios, prindea contur o mult mai semnificativă diversiune urzită nu doar spre a îngela lucrativ încrederea câtorva persoane, ci spre a alimenta deopotrivă de interesat rumorile unei defâimătoare și persistente campanii de presă.

Se inaugurează astfel precedentul unui mod de a face politică ce va fi practicat sistematic după abia trei ani, adică de-a lungul lungii revoluții declanșate în 1789.

Să-i trecem deci în revistă episoadele.

IRUPTIA MARII CONFRUNTĂRI

PROFETIA LUI JACQUES CAZOTTE

Apologetilor primei Revoluții franceze nu prea le-a căzut cu tronc la inimă povestea profetiei lui Jacques Cazotte. Întâmplarea a ajuns vestită după ce-a fost relatată de La Harpe (1739-1803). Autorul acesta al prelegerilor intitulate *Lyceé ou cours de littérature istorisește că, aflându-se în 1788 la un supeu dat de ducesa de Grammont (sora ministrului regal de externe Choiseul, căruia Franța îi datorase cumpărarea de la genovezi a Corsicii), eleganta societate celebra cu avânt aşteptata și iminentă victorie a filosofiei și rațiunii asupra fanatismului (cel vestejtit de subtitlul tragediei *Mahomet* al lui Voltaire) și superstiției. În concertul entuziasmului general, prozatorul Jacques Cazotte era singurul care contrasta printr-o atitudine ostentativ rezervată care nu întârzie să stârnească interogația celor prezenți asupra pricinaii disonanței. Atunci prozatorul se ridică și spuse pe un ton inspirat: "Domnilor, știți poate că eu sunt puțin profet. Ei bine, fiți satisfăcuți: veți fi cu toții martorii sublimei revoluții pe care o visați. Dar când acel timp va fi venit, d-voastră, domnule Condorcet, vă veți otrăvi într-o temniță; d-voastră, Chamfort, vă veți tăia venele cu*